

Bartnicka, Barbara

Sprawozdanie z działalności TNW : Sprawozdania z działalności Wydziałów TNW : Wydział I językoznawstwa i historii literatury : Streszczenia : O "Kancjonale" toruńskim

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 48, 88-89

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kiego, ważną rolę odegrały ruchy umysłowe i poczynania zmierzające do reformy życia religijnego (wiązały się one często z ruchem humanistów zmierzających do ogólnospołecznej odnowy), wydobycia prawdziwego kształtu Pisma św. (*Philologia sacra*), odnowy instytucji kościelnych w dawnym kształcie, ale wolnym od wypaczeń, lub nowym — w instytucjach kościołów reformowanych. W dobie narodzin reformacji dość bliskie i wyraźne były jej powiązania z humanizmem, choć nie można mówić o identyczności czy bliskiej tożsamości obu ruchów. Wielu humanistów renesansowych oddało swe pióro i talenty służbie reformacji. Zwycięska Reformacja i przeciwstawiająca się nowym konfesjom trydencka i potrydencka odnowa katolicyzmu coraz wyraźniej odchodziły od fundamentalnych założeń światopoglądu renesansowych humanistów i ich pasji w poszukiwaniu nowego.

Referat ukazał też główne fazy rozwoju renesansu w literaturze oraz kulturze polskiej. Pierwsza faza humanizmu i renesansu w zaczątkowej formie przypada na połowę i zwłaszcza schyłek XV w. — tu na uwagę zasługują pisma oratorskie, pisma podejmujące problematykę „życia obywatelskiego”, wyrażającego niepokój intelektualne i moralne wczesnych humanistów. Lata ok. 1510—1543 to pierwsza faza Renesansu już w Polsce wyraźnie zwycięskiego, znaczone indywidualnościami Andrzeja Krzyckiego, Jana Dantyszka, Mikołaja z Hussowa, historycznym poematem Jana z Wiślicy, poezjami Klemensa Janicjusza, ale i pierwszymi książkami w języku polskim. Druga faza, lata 1543—1565, przynosi już supremację piśmiennictwa w języku narodowym, co w znacznej mierze wiąże się postęпами Reformacji. Jest to też czas dyskusji zmierzających ku odnowie społecznej. Wybitne dzieła nadal pisywane są często po łacinie (Frycz, Hozjusz, Kromer), ale np. Mikołaj Rej tworzy tylko i to programowo po polsku. Fazę apogeum Renesansu w literaturze polskiej ok. 1565—1590, wyznaczają wysoko cenione i powszechnie uznane dzieła Jana Kochanowskiego i Łukasza Górnickiego. Schyłek Renesansu przypada na lata 1590-ok. 1614. W literaturze ostatnim wybitnym dziełem są tu *Sielanki* Szymona Szymonowica.

Barbara Bartnicka

O „KANCJONALE” TORUŃSKIM

Cantional albo pieśni duchowne (wyd. w Toruniu w 1587 r.) to zbiór pieśni religijnych opracowany przez Artomiusa. Jego facsimile ukazało się w roku 1980 we Frankfurcie nad Menem w opracowaniu Guntera Kratzela w serii „symbolae Slavicae” 10. Zabytek liczy ponad 800 stron i zawiera 371 pieśni z 207 melodiami. W pierwszej części występują pieśni związane z uroczystościami roku kościelnego, wzorowane na źródłach łacińskich, niektóre z nich śpiewano także w Kościele katolickim.

W części drugiej przeważają pieśni mające charakter wierszowanych traktów religijnych oraz przekłady psalmów.

Śpiewnik ma charakter ekumeniczny, gdyż zawiera pieśni ze źródeł luterzańskich, kalwińskich, jak również ze zbiorów pieśni braci czeskich. G. Kratzel stwierdza, że polska pieśń protestancka ma charakter oryginalny w przeważającej większości. Mimo incypitów niemieckich, przytaczanych na początku 44 pieśni (wobec 72 łacińskich), wykazują luźny związek z prawzorami niemieckimi.

Pod względem językowym zabytek wydaje się archaiczny. Zarówno w swojej warstwie fonetycznej, jak fleksyjnej wykazuje wiele cech przypisywanych dobie staropolskiej (jak np. formy z zachowaną grupą *ir, yr* bez rozszerzenia: *szczyrze, cirpliwu*; czas przeszły złożony, *Dat. plur. -am, infinitivus* na *-i, imperativus* na *-i, -y: umrzeci, wspomóży, Loc. plur. -ech* itd.). Słownictwo jest również archaiczne; wykazuje wiele zapożyczeń leksykalnych i semantycznych z języka czeskiego. W języku *Kancjonatu* obserwować można również regionalizmy, jak np. końcówkę *Dat. sg. masc. -ewi* po spółgłosce stwardniałej (*ku końcewi, cesarzewi*). Brak wyraźnych wpływów niemieckich, a duża liczba bohemizmów wskazuje na ścisłe związki Reformacji polskiej i czeskiej.

Janina Kulczycka-Saloni

NATURALIZM JAKO ZJAWISKO MIĘDZYKRAJOWE

Z problemem naturalizmu stykał się każdy historyk literatur europejskich drugiej połowy w. XIX, który to okres stanowi etap w ich dziejach wyraźnie wyodrębniony od poprzedzającego go romantyzmu i następującego po nim modernizmu. Mimo to nie ma on takiej nazwy, na którą godzili się w przeszłości przeżywający i tworzący go ludzie i którą aprobowałoby późniejszy jego badacze. Wśród kilku propozycji występuje m.in. naturalizm znany od dawna w językach europejskich jako nazwa jednego nurtu myśli filozoficznej, od lat zaś pięćdziesiątych XIX wieku występujący jako termin w nomenklaturze literackiej.

Charakterystyczne jest jednak ujemne nacechowanie tego terminu niemal od momentu jego narodzin, używanie go niemal w znaczeniu zniewagi, a w związku z tym może wyjątkowo brutalne spory, które wiedli przeciwnicy tak nazwanego nurtu literatury z jego reprezentantami i obrońcami.

Nazwisko, które od początku sporów aż do ich zakończenia jest prawie zawsze w nich wymieniane i które także jest obecne we współczesnej literaturze naukowej okresowi temu poświęconej, nazwisko Zoli to swojego rodzaju fenomen popularności. Dzieła jego są znane w oryginale, w przekładach, adaptacjach scenicznych, streszczeniach i przeróbkach